

Nagrał J.W.Krasnodębski, Warszawa, grudzień 1988, 15 x 60'

I/406 KRÓL FRANCISZEK, ur.1906, Chodów k/Miechowa, poch.chłopskie.

Streszczenie relacji

Kas.1. Lata 1906 - 1940. Charakterystyka środowiska rodzinnego - światła rodzina chłopska, patriotyzm, nastawienie prospołeczne. Gimnazjum w Miechowie, studia na UJ - historia + pedagogika i psychologia. Chorował na gruźlicę. Po studiach praca w seminarium nauczycielskim w Siennicy k/Mińska Maz. Kazimierz Gnoiński - dyrektor szkoły, historia seminarium. Od 1937 - Wilno, praca w Pedagogium. Wrzesień 1939 - Sowietci w Wilnie, agitacyjne zebranie nauczycieli, proradzickie wystąpienie Putramenta. W Wilnie pełno uchodźców, aresztowanie i wywiezienie ok.2000 osób. Pod koniec roku - władze litewskie/Smetana/. Za zgodą władz litewskich - wiosną 1940 - egzaminy dyplomowe w Pedagogium. Niechęć Litwinów do Polaków, usuwanie śladów polskości na wileńszczyźnie, aresztowania.

Kas.2. Lato 1940 - Litwa radziecka. Maj, czerwiec 1941 - masowe deportacje, bez szans ucieczki, Wilno otoczone wojskiem. Wybuch wojny sowiecko-niemieckiej, zaczyna się ucisk litewsko-niemiecki. Trudności materialne, wyprzedawanie dobytku. Początki działalności konspiracyjnej. Gestapo sroży się. Wileńska Koncentracja Demokratyczna - organizacja podziemna propagująca pluralizm demokratyczny, współdziałając z Delegaturą Rządu i AK. Utworzyli ją ludocy, socjaliści, SD i związki zawodowe, głównie ZNP. Nazwiska: Jerzy Dobrzański, Ludwik Chmaj, Jackiewicz, Franciszek Król, Lucjan Krawiec, Jerzy Wronski, Rukszto, Greczanik, Gulewicz, Cieślak. Schemat organizacyjny i założenia WKD: zorganizowanie społeczeństwa wileńszczyzny, uznawanie praw mniejszości narodowych, koncepcja utworzenia po wojnie mieszanego okręgu federacyjnego, walka z kolaboracją, pomoc Żydom. Czasopismo "Jednością silni". Rok 1943 - partyzanci sowieccy zwabiają w zasadzkę oddział "Kmicica". Represje litewsko-niemieckie, rozstrzelanie 10 zakładników, wśród nich - prof. Pelczara. Likwidacja getta - strzycy ponarscy. Komunistów popierała tylko biedota żydowska.

Kas. 3. Epizody z życia w czasie wojny. Sprawy narodowościowe w Wilnie. WKD szuka kontaktów z Litwinami i Białorusinami. Szeroka akcja tajnego nauczania, młodzież b. dojrzała i zaangażowana. Aldona Kojalowiczowa - siostra F.Dzierżyńskiego, jedyna z rodziny, która utrzymywała z nim kontakt. W czasie okupacji sowieckiej interweniowała w sprawach uwięzionych Polaków, broniła nietykalności Ostrej Bramy.

Nagrane ok.15', dalej kaseta pusta.

Kas.4. Rok ~~1944~~ 1952 /lata 1944 - 1952 dopiero od kas. 8/ WORKUTA - "recz - łag". Reorganizacja obozów, zaostrzenie reżimu wobec politycznych, zamykanie baraków na noc, praca w kopalni pod strażą, ale jednocześnie zaczęli wypłacać trochę pieniędzy, był sklepik i płatna stołówka. Problem głodu znikł. Życie obozowe w czasie wolnym - drużyny piłki nożnej /Mirośław Hentosz, Paweł Świetlikowski i in./, przedstawienia, orkiestra. Niezła opieka lekarska /dr Dobrzański, dr Raubo/, dobry stan sanitarny.

Służba BHP - wypadkowość w kopalni - ok. 30 wypadków śmiertelnych w ciągu 3 lat. Ok. 6000 ludzi w obozie. Przykłady dobrych stosunków z Litwinami i Ukraińcami. Po śmierci Stalina duże ożywienie. Tworzą się koła dyskusyjne n/t systemu łagrów, zagadnień politycznych. Po śmierci Berii tworzą się tajne organizacje obozowe. Powstaje zakspirowany Komitet Obozowy: Ukraińcy, Kozacy, Bałtowie, Polacy. Ze strony polskiej - Ptaszyński, Józefowicz, Hentosz, autor relacji, Galiński. Koniec czerwca 1953 r - strajk w kopalni 7. Strajk w "recz - łagu". Przebieg strajku. Żądanie przyjazdu władz z Moskwy. Powszechność buntu w innych łagrach. To nie była prowokacja NKWD, to był bunt więźniów. Uwolnienie uwięzionych w BUR. Strzały, 2 więźniów ginie. Zaostrzenie sytuacji. Cały ~~Świętokrzyski~~ Siewiernyj Rejon strajkuje.

Kas. 5. Cd. buntu w Workucie. Przyjazd komisji z Moskwy. Pogrzeb zastrzelonych w asyście księdza, cały obóz defiluje przed trumnami. Kierownik obozu - mjr Szewczenko. Rozmowa na terenie obozu z komisją z Moskwy - gen. Maslennikow. Delegat więźniów - Prasołow. Każdy barak miał wybranego starostę, m.in. Olgierd Zarzycki, zorganizowana służba zabezpieczenia kopalni, przygotowano listę żądań. Streszczenie postulatów. Wystąpienia różnych ludzi, m.in. Zwinogrodzkiego. W sąsiednim łagrze - kopalnia nr. 29 Maslennikow nie wszedł na teren obozu, strzelanina, zginęło od 60 do 200 ludzi. Tam działali: Edward Buca, Edmund Greczanik, Kożuchowski-Eryk Barcz. Obóz był mniejszy, ok. 1500 więźniów. Nastroje opadły, następnego dnia poszli do roboty. Po kilku dniach ok. 30 więźniów, wśród nich autora relacji i Zwinogrodzkiego wywieziono do opuszczonego obozu - reżim więzienny. Po kilkunastu dniach ok. 700 więźniów, wśród nich autora relacji, przewieziono do kopalni karnej nr 11.

Kas. 6. Pobyt w kopalni 11. Wspomnienie o procesi grupy "Kask". Praca w składzie węgla, rozmowy z "wolnymi" - byli ciekawi świata. Polacy z innych obozów. Koniec kary, obóz przy ^{Zima 1953/54:} kopalni 53: Spotkanie ze Świetlikowskim. Większość więźniów w tym obozie - Zachodni Ukraińcy. Praca w bibliotece, kolportaż lektur po barakach, próby dokształcania w zakresie kl. 4 i 5. Następnie, już do końca pobytu w łagrze - praca buchaltera. Omówienie pozytywnych rezultatów buntu - lepsze traktowanie, zniesienie numerów, własne ubranie, "zaliczki" przepracowanych dni na konto skrócenia wyroku, sklepik w obozie, wypłaty części zarobku, dom odwiedzin, wpuszczanie odwiedzających na teren obozu. Lepsza organizacja pracy w kopalni. Poprawa stanu zdrowotnego, pisanie listów bez ograniczeń, zwalnianie młodocianych, rewizje wyroków, nawet przypadki rehabilitacji. Obrazki z życia obozowego: sport, koncerty, spektakle teatralne. Opieka lekarska na poziomie, szkorbut znikł.

Kas. 7. Polacy w łagrze przy kopalni nr 3. Było ich ok. 20. Wielka solidarność. Większość - chłopcy z AK. Wiosna 1954. Oczekiwanie na zwolnienia. Ks. Drzepecki - wspaniała postać, po zwolnieniu wyjechał do siostry do Tomśka, po odmowie prawa pobytu - działalność duszpasterska w Kazachstanie, nast. Żytomierz, Ukraina. Tam zmarł. Po nim działał tam słynny ks. Kuczyński, też już zmarł. Lato 1954 - autor relacji zostaje zwolniony, na dokumencie wpisuje zastrzeżenie, że jest obywatelem polskim. Poszukiwanie kontaktów z Polakami w całym okręgu workuckim, było ich kilkudziesięciu. Szukanie pracy i mieszkania, korespondencja z Krajem. Praca w planowaniu na kopalni 17. Centra spotkań workuckich Polaków - domy Jackiewiczów, Weberów, Greczaników, Żeromskich. Nazwiska Polaków, m.in. ks. Drabik, Sadowski, Pietkiewicz, Dembowski, Bartoszewicz, Dakiniewicz.

Kas. 8. Rok 1954 - 1955, życie na "wolnym" osiedleniu w Workucie. Charakterystyka spotkań: towarzyskie, dyskusyjne, religijne, śluby, pogrzeby. Niesienie wzajemnej pomocy, polski dom noclegowy dla zwalnianych, pomoc lekarska, przekazywanie wiadomości z Kraju. Życie codzienne. Listopad 1955 - autor relacji wyjeżdża do Kraju z transportem zbiorowym kilkuset osób, ok. 200. Pożegnanie z kopalnią, wypłata, dyplom uznania. Po drodze doczepiali wagony z Polakami z innych obozów z rej. Uchty. MEDYKA, Nowy Sącz, Kraków - spotkanie z bratem stryjecznym, Warszawa - spotkanie z żoną.

ROK 1944 - POWSTANIE WILEŃSKIE. Upadek powstania, internowanie akowców. Próby wznowienia działalności konspiracyjnej, duże przygnębienie. Aresztowania. Autor relacji wpada w kocioł u Greczanika. Więzienie śledcze na ul. Ofiarnej, Łukiszki, nast. znów wznowienie śledztwa na Ofiarnej - NKWD rozszyfrowało Delegaturę, Komendę AK i WKD. Często stosowali karcer i bicie. W więzieniu głównie Polacy i Litwini, stosunki poprawne, głód.

Kas. 9. Zima 1944/45, więzienie, śledztwo w Wilnie, wyroki po 10 lat. Sąd wojskowy. Odmówili podpisania, że są obywatelami radzieckimi. Maj 1945. Lato 1945 - transport ok. 2000 osób. 2 tyg. jazdy wagonem bydłowym, Wołogda łaźnia. Lipiec 1945 - Workuta, tundra za kręgiem polarnym, łagier, nanioty, baraki musieli zbudować sami, również budowa dróg dojazdowych na terenie obozu, kopalnie 12, 14 i 16 też w budowie. Wszyscy opadają z sił, cynga. Litwin pomógł mu dostać pracę przy pomiarach geodezyjnych. Dużo Niemców nadwołżańskich. Mróz już od września, przenosiny do mokrych, nie wykończonych baraków. Zima 1945/46 - gryps od żony, też z Workuty.

Kas. 10. Zezwolenie na paczki - tytoń cenną walutą. Praca w planowaniu, trudności z terminologią techniczną. Permanentne niedożywienie, mróz, purgi, pluskwy, wszy - koszmar pierwszej zimy w łagrze. Niezrozumiały dla Polaków sowiecki świat obozowy: nadzór NKWD, sieć donosicieli, błatni, suki, dochodzągi. Słownictwo i zwyczaje obozowe, kradzieże, bójki. Opis zorzy polarnej. Walka z cyngą. Naczelnik kopalni - Lewicki. Lato 1946.

Kas. 11. Lato 1946. List od żony, która została zwolniona. Spotyka się z nią potajemnie u naczelnika kopalni - człowieka dużej odwagi. Żona chciała zostać w Workucie, ale nie zgodził się, wyjechała do Wilna, nast, do Warszawy. Obszerna analiza sowieckiego systemu obozowego - cele polityczne i ekonomiczne. Sceny z życia obozowego. Opis różnych "instytucji" łagier-nych - łaźnia, odwszalnia i tp. Ubiór więźnia. Karcery. Charakterystyka funkcji obozowych, kategorie więźniów. Wszechobecny strach.

Kas. 12. Mechanizm łamania charakterów. Gospodarcze zadania łagrów. Pracodawcy bardziej szanowali więźniów niż władze obozowe. Skład etniczny więźniów politycznych w Workucie. Stopniowa poprawa warunków życia, działalność działu BHP. Sport i życie kulturalne w obozach Workuty.

DOGRYWKI. Wilno, pierwsza okupacja sowiecka, rok 1940/41, aresztowania i deportacje. Opis różnych incydentów, obowiązkowe uczestnictwo w pochodzie 1-majowym. Wybuch wojny sowiecko-niemieckiej. Okupacja niemiecka w Wilnie przy czynnym udziale Litwinów.

Kas. 13./cd. dogrywek/Ogólne refleksje n/t okupacji niemieckiej w Wilnie. Utworzenie getta w okolicy ul. Niemieckiej. Aresztowania na podstawie donosów litewskich. Rok 1943 - likwidacja getta - ciężarówkami do Ponar. Zamordowano kilkadziesiąt tysięcy. Prof. Pelczar i prof. Gutkowski rozstrzelani w grupie 10 zakładników jesienią 1943. Litewski Korpus Pomocniczy gen. Plechawiciusa, nacjonaliści litewscy, walki z partyzantką AK. Coraz powszechniejszy ruch oporu, tajne nauczanie, pomoc żywnościowa wsi dla miast. Młodzież garnie się do nauki partyzantki. Krzyżanowski - "Wilk". Konwent Stronnictw Politycznych, BIP przy Komendanturze, miesięcznik "Niepodległość". Fedorowicz - "Albin" - Delegatura Rządu. Socjalista - Jerzy Dobrzański - doradcą "Wilka". Znow charakterystyka WKD: grupa antysanacyjna i antyendecka, schemat organizacji. Charakterystyka społeczeństwa wileńskiego - dużo rozsądku politycznego. Rok 1944, nasilanie niemieckich represji, a jednocześnie - ruchu oporu ze znaczący uczestnictwem WKD. Niejasna sytuacja polityczna: ZPP, Dywizja Kościuszkowska w ZSRR. Słabe nadzieje na pomyślny rozwój spraw polskich. Akcja "Burza", walki o Wilno, rozbrojenie i internowanie wojsk AK. Wileńskie społeczeństwo zostało samo. Próby wznowienia działalności konspiracyjnej. Wilno zostaje zalane przez NKWD.

Kas. 14./cd. dogrywek/ Aresztowania od sierpnia 1944. Mało znana sprawa prób zorganizowania tajnej pochorażówki w łagrze w Workucie, z inicjatywy starszych działaczy Polski Podziemnej. Chodziło o otoczenie opieką młodych akowców, żywe kontakty, dożywianie, dokształcanie /r. 1943/. Główny inicjator - Ptaszyński. Prowadzili to wojskowi, większość już zmarła, może coś na ten temat wiedzieć Longin Blinstrup. Uzupełnienia do przebiegu buntu w Workucie - świadomość dobrze zorganizowanej akcji - trójka inicjująca - Ptaszyński, Józefowicz i autor relacji - nigdy ich nie wykryto. Wysokie morale Polaków w Workucie, doceniali to nawet Sowieci. Sny obozowe. Ciężka sytuacja Polek - więźniarek. OBRAZKI z życia obozowego. Suszarnia odzieży - klubem dyskusyjnym. Opowieści o ucieczkach z łagrów.

Kas.15.Cd. opowieści o ucieczkach z łagrów - Zajcew. Spotkania z ludźmi o ciekawych życiorysach: kolejarz z Charbina, Kozak-baptysta, utalentowany Kozak doński, człowiek z Komi. Komsomolsk budowali katorżnicy, a nie komsomolcy. Rozmowa z Białorusinem.

Streszczenie kaset - Halina Myślicka, maj, 1996.